

**ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ І ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

КІЙКО ТЕТЯНА БОРИСІВНА

УДК 378.6: [37: 61+377.013(091)] (043.3)

**МЕДИКО-БІОЛОГІЧНА ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ У ВИЩИХ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ДРУГОЇ
ПОЛОВИНИ ХІХ ст. – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

КИЇВ – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, м. Київ.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Міненко Антоніна Олексіївна,
Чернігівський національний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка, доцент кафедри початкової і дошкільної освіти, м. Чернігів.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Долинський Борис Тимофійович,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського», професор кафедри біології і основ здоров'я, м. Одеса;

кандидат педагогічних наук, доцент
Соколенко Людмила Степанівна,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, завідувач кафедри валеології та фізичного виховання, м. Умань.

Захист відбудеться «27» жовтня 2015р. об 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.451.01 в Інституті педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9, 5-й поверх, зал засідань.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України за адресою: : 04060, м. Київ, вул. М. Берлинського, 9

Автореферат розісланий 25 вересня 2015р.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

Хомич Л. О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Одним із важливих показників прогресу та соціального розвитку суспільства є здоров'я людини, стан якого залежить і від ефективності здоров'язбереження учасників педагогічного процесу в освітніх закладах. Вчитель, як і лікар є рушійною силою прогресивних змін у здоров'язбереженні підростаючого покоління. Відтак актуалізується медико-біологічна підготовка студентів у вищих педагогічних навчальних закладах, основою якої є об'єктивна оцінка, творче осмислення та використання кращих традицій і досвіду оздоровчої освіти й педагогічних ідей, оптимальне поєднання класичної спадщини минулого та сучасних досягнень науки, органічний зв'язок із вітчизняною історією, культурою та педагогічним досвідом.

Актуальність медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах визначена відповідно до «Національної доктрини розвитку освіти України у XXI ст.», Закону України «Про освіту», Закону України «Про вищу освіту» (2014р.), державних освітніх стандартів.

Розвиток вищої педагогічної освіти другої половини XIX ст. – першої половини XX ст. має визначальний вплив на становлення здоров'язбереження у сучасній освіті. Біля витоків теоретико-методичних засад медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини XIX – першої половини XX ст. були відомі педагоги, психологи, медики, фізіологи, освітяни, наукові праці та ідеї яких визначили формування її структури і змісту: введення медико-біологічних навчальних дисциплін (М. Василенко, Г. Вальтер, М. Пирогов, К. Ушинський), філософського обґрунтування удосконалення природничо-наукової підготовки вчителя (В. Вернадський), педолого-педагогічних досліджень вікового розвитку школярів (С. Ананьїн, Л. Виготський, Л. Занков, В. Зеньківський, М. Румянцев, О. Соколянський, Я. Мамонтов), експериментально-психологічних досліджень (М. Басов, П. Вікторов, О. Гіляров, М. Грот, О. Нечаєв, О. Лазурський, П. Петровський, І. Сікорський, Г. Челпанов), психофізіології, рефлексології як методологічного підґрунтя дослідження здоров'язбереження (В. Бехтерєв, І. Сеченов, І. Павлов, В. Протопопов); соціально-гігієнічних і дидактичних основ навчання, розвитку шкільництва та дошкільного виховання (І. Карбулицький, С. Русова, С. Сірополко, Т. Лубенець, Я. Чепіга); санітарно-гігієнічної просвіти населення (К. Добровольський, С. Гогоцький, М. Новиков, М. Пирогов, А. Черняхівський, А. Якобій); наукових знань про психічний розвиток дитини (Б. Ананьєв, А. Запорожець, О. Леонтєв, Д. Ельконін, І. Сікорський), розвиток індивідуальних здібностей (В. М'ясищев, Б. Теплов), когнітивно-розвиткових здатностей (Д. Ельконін, Л. Занков, П. Зінченко, Ф. Фрадкіна та ін); вплив ідей морального та нового гуманістичного виховання (Б. Грінченко, Я. Корчак, Г. Костюк, Н. Крупська, С. Шацький); новаторських ідей колективного і трудового виховання, оздоровчого впливу раціонального поєднання праці, відпочинку, фізичного і розумового розвитку, самостереження за власним здоров'ям, здійснення лікарсько-педагогічного контролю (А. Макаренко, В. Сухомлинський), а також історично-педагогічних досліджень щодо професійно-педагогічної підготовки вчителів у вищих педагогічних навчальних

зкладах Радянської України (М. Зотін, Я. Ряппо).

Дослідження здоров'язбережувальної складової сучасної вищої педагогічної освіти висвітлено в численних працях освітян і науковців. Так формування здоров'язбережувальної компетентності сучасного вчителя висвітлено в працях Г. Апанасенка, Н. Бібік, Т. Бойченко, Ю. Бойчука, Г. Воскобойнікової, Б. Долинського, О. Савченко та ін.; особливості формування культури здоров'я учнівської та студентської молоді представлено у наукових розвідках В. Бабич, М. Гончаренко, В. Горащука, О. Дубогай, А. Міненок, М. Носка та ін. Однак медико-біологічна підготовка студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст., яка є значущою для формування здоров'язберігаючої компетентності сучасного вчителя, залишається мало дослідженою.

Актуальність дослідження зумовлена також низкою виявлених суперечностей. Зокрема, між: суспільним запитом на формування компетентної, національно свідомої особистості вчителя, здатної до формування здоров'язбережувальної компетентності у школярів та недостатністю об'єктивних знань про історичний досвід медико-біологічної підготовки у студентів вищих педагогічних навчальних закладах України; суспільною значущістю здоров'язбереження як складової професійної підготовки вчителя та недостатньою мотивацією студентів до вивчення медико-біологічних навчальних дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах; утвердженням пріоритетів здорового способу життя у педагогічній діяльності сучасного вчителя та недосконалою організаційно-змістовою складовою медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах; визнанням значущості медико-біологічної підготовки в системі фахової підготовки вчителя та відсутністю ґрунтовного вивчення провідних ідей здоров'язбереження видатних освітян і науковців України другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст. у процесі модернізації сучасної професійної педагогічної освіти.

Отже, актуальність проблеми, її теоретичне і практичне значення, необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Медико-біологічна підготовка студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини ХІХ – першої половини ХХ ст.»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження є складовою науково-дослідної роботи Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Науково-методичне забезпечення валеологічної і медико-біологічної освіти як складової професійної компетентності вчителя» (державний реєстраційний номер РК : 0104U003009). Тема дисертації затверджена вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 12 від 26 червня 2009 р.) та узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН Україні (протокол № 6 від 28 вересня 2010 р.).

Об'єкт дослідження – медико-біологічна підготовка студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Предмет дослідження – зміст і структура медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини XIX – першої половини XX століття.

Мета дослідження полягає у здійсненні цілісного аналізу змісту і структури медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах другої половини XIX ст. – першої половини XX ст. й окресленні можливостей упровадження у процес професійної підготовки сучасних учителів прогресивних ідей здоров'язбереження.

Відповідно до об'єкта, предмета та мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Проаналізувати зміст і структуру та визначити особливості медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах другої половини XIX – першої половини XX ст.

2. Обґрунтувати провідні тенденції розвитку медико-біологічної підготовки студентів у вищій педагогічній освіті України окресленого історичного періоду.

3. Теоретично обґрунтувати періодизацію розвитку медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах другої половини XIX ст. – першої половини XX ст.

4. Виявити можливості використання прогресивних ідей розвитку медико-біологічної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах другої половини XIX – першої половини XX ст. у практиці сучасних вищих педагогічних навчальних закладів.

Хронологічні межі дослідження Нижня межа (друга половина XIX ст.) зумовлена прогресивними змінами у соціально-економічному розвитку Російської імперії, що спричинили оптимізацію підготовки учительських кадрів, заснування педагогічних кафедр та систематизацію педагогічної підготовки студентів у Імператорських університетах (1850-х рр.) на територіях сучасної України, затвердження у 1863 році Загального статуту Російських імператорських університетів. Верхню межу (перша половина XX ст.) зумовило утворення народних університетів та інститутів (50-ті роки XX ст.), прийняття Закону «Про школу» (1958 р.), який визначив профілактично-оздоровчий зміст медико-біологічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів, що сприяло завершенню формування її структури у системі вищої педагогічної освіти України.

Концептуальна ідея дослідження. Медико-біологічна підготовка студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини XIX – першої половини XX ст. є цілеспрямованим, неперервним процесом формування професійно-педагогічних якостей студентів на засадах забезпечення предметно-методичної орієнтації змісту на здоров'язбереження учасників педагогічного процесу. Це зумовлює вивчення історичного досвіду вищої педагогічної освіти, системного аналізу прогресивних змін її структури і змісту. Досліджуваний період медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах є визначальним для формування професійно-значущих характеристик: гуманістичної спрямованості педагогічної діяльності; спеціальних анатоμο-фізіологічних, медичних і гігієнічних знань про віковий

розвиток, догляд за дитиною, дидактичні та гігієнічні умови навчання; професійно-педагогічних вмінь і навичок здоров'язбереження дітей. Психолого-педагогічні та медико-біологічні основи підготовки вчителя нового типу, який за визначенням М. Пирогова володіє фундаментальними знаннями про дитину, залишаються актуальними для підготовки сучасного вчителя.

Методологічну основу дослідження становлять: теорія наукового пізнання, що базується на об'єктивності і доказовості; антропологічна, гуманістична і культурологічна парадигми розвитку системи педагогічних наук, процесу внутрішньо послідовних кількісних і якісних змін у вдосконаленні фізичних, психічних і духовних сил людини, що забезпечують реалізацію її життєвого потенціалу; індивідуальний підхід до оздоровлення, який ґрунтується на вченні про природу людини, залежність життєдіяльності людини від природного та соціального середовища, що визначає роль факторів впливу на здоров'я та процес здоров'язбереження; системний підхід як методологічний спосіб пізнання педагогічних явищ і процесів у єдності теорії і практики; хронологічний підхід, що уможлиблює простеження змін та обґрунтування періодизації становлення та розвитку медико-біологічної підготовки вчителя. Дослідження ґрунтується на принципах науковості, об'єктивності, історизму, системності, цілісності, єдності національного і загальнолюдського, теорії і практики, навчання і виховання.

Теоретичною основою дослідження є: положення філософії освіти щодо професійної підготовки вчителя (В. Андрущенко, І. Зязюн, В. Кремень, Н. Ничкало); провідні наукові ідеї сучасної методології історико-педагогічних досліджень (В. Бондар, М. Євтух, В. Луговий, Н. Побірченко, О. Сухомлинська); теоретико-методологічні підходи до розвитку вищої та загальноосвітньої школи України (В. Вихрущ, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, А. Кузьмінський, О. Лавріненко, Б. Ступарик); світоглядні позиції та фундаментальні дослідження ідей особистісно-орієнтованої освіти як визначального чинника гуманізації суспільства (Г. Костюк, О. Леонт'єв, А. Макаренко, С. Максименко, К. Платонов, В. Рибалка, К. Роджерс, С. Рубінштейн, В. Сухомлинський); людиноцентристський, гуманістичний і здоров'язбережувальний підходи до організації і управління освітньою діяльністю (Ш. Амонашвілі, М. Амосов, Ю. Бойчук, Г. Воскобойнікова, В. Горащук, Б. Долинський).

Методи дослідження. У ході дослідження використано комплекс взаємопов'язаних методів, адекватних меті і завданням роботи: *загальнонаукові* – аналіз, синтез, аналогія, систематизація, узагальнення для формування наукового апарату, виявлення сутнісних характеристик і особливостей медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України досліджуваного періоду; ретроспективний, біографічний, логіко-системний аналіз концептуальних засад розвитку медико-біологічної освіти в історичному поступі; історико-компаративістський метод аналізу підходів до становлення та розвитку медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах досліджуваного періоду та вплив на сучасну медико-біологічну підготовку студентів у вищих педагогічних навчальних закладах; історико-педагогічний аналіз архівних і наукових джерел для виявлення особливостей медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних

навчальних закладах України досліджуваного періоду, формулювання висновків за результатами вивчення провідних ідей та досвіду; *емпіричні* – анкетування, тестування, бесіда, обговорення для впровадження результатів дослідження.

Організація дослідження. Дослідження здійснювалось у три етапи науково-педагогічного пошуку впродовж 2006-2014 рр.

Перший етап (2006-2007 рр.) – теоретичний аналіз наукових літературних й архівних джерел, обґрунтування теоретичних і методичних основ медико-біологічної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах досліджуваного періоду; визначення методологічного підґрунтя дисертаційного дослідження, наукового інструментарію, концептуальних теоретичних положень; загальний аналіз стану впровадження наукового доробку видатних освітян і науковців досліджуваного періоду до підготовки студентів сучасних вищих педагогічних навчальних закладів України.

Другий етап (2008-2010 рр.) – порівняльний аналіз змісту і організаційної структури медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах досліджуваного періоду; наукове обґрунтування впровадження провідних ідей і досвіду медико-біологічної підготовки студентів досліджуваного періоду у практику сучасних вищих педагогічних навчальних закладів, підготовка наукових публікацій за матеріалами дослідження.

Третій етап (2011-2014 рр.) – завершення дисертаційного дослідження, написання наукових статей за матеріалами дисертаційної роботи, структурування дисертації. Систематизація та впровадження результатів дисертаційного дослідження.

Джерельна база дослідження. У процесі наукового пошуку було використано 257 джерел. Фактологічний матеріал дисертації базувався на документах, стародруках із фондів Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського НАПН України, Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського, Національної парламентської бібліотеки, Наукової бібліотеки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя, Наукової бібліотеки Глухівського національного педагогічного університету імені О. Довженка, Державного архіву Чернігівської області (Ф 229 Фонд директора училищ Чернігівської губернії; Ф 779 Чернігівська приватна жіноча гімназія Н.Н. Заостровської, м. Чернігів Чернігівської губернії. 1910-1919 рр.; Ф 813 Борзненська чоловіча гімназія, м. Борзна Чернігівської губернії. 1915-1919 рр.; Ф 1038 Приватна жіноча гімназія М.В. Литвиненко, м-ко Почеп Мглинського повіту Чернігівської губернії. 1916 р.; Ф Р-1495 Особистий архів І.П. Львова), Державного архіву м. Києва (Ф 175 Київський учительський інститут, 1909-1920 рр.; Ф 244 Київські вищі жіночі курси, 1878-1920 рр.; Ф VIII Відділ рукописів ЦНБ НАН України), Центрального державного історичного архіву України (Ф 707 Управление Киевского учебного округа, 1832-1919 гг.), Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (Ф 166 Міністерство освіти України. 1917-2000 рр.). Опрацьовано періодичні видання другої половини ХІХ ст. - першої половини ХХ ст., зокрема журнали: «Буковина», «Життя і знання», «Журнал Министерства народного просвещения», «Промінь», «Каменярі», «На путях к новой школе», «Народный голос», «Работник просвещения»,

«Радянська освіта», «Русская мысль», «Русская Школа», «Руська Рада», «Руська правда», «Руська Хата» – буковинський книжковий альманах 1877 р., «Педагогический листок», «Педологічний журнал», «Пролетарская революция», «Школа и жизнь», «Шлях освіти».

Опрацьовано понад 120 архівних документів та матеріалів, з яких 68 введено вперше до наукового обігу: 22 стародруки і 46 архівних документів, що висвітлюють історичні події і державні документи у галузі освіти періоду другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст., розкривають творчу спадщину й педагогічні ідеї науковців, освітян і медиків.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

вперше здійснено системний аналіз історичного розвитку медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст. та розкрито провідні тенденції (введення медико-біологічної підготовки студентів в Імператорських університетах і вищих педагогічних навчальних закладах другої половини ХІХ ст.; становлення та формування її змісту на основі впровадження ідей педагогів-класиків у вітчизняній педагогічній освіті; упровадження раціональної побудови педагогічного процесу в освітніх закладах шляхом використання досвіду педагогічних спостережень за віковим розвитком дітей; розвиток педології як навчальної дисципліни, що інтегрує в собі медико-біологічні, психолого-педагогічні поняття – підґрунтя пропедевтичних знань, необхідних для формування належної професійно-педагогічної підготовки вчителя; розвиток концепцій гуманістичної спрямованості, морального виховання та здоров'язбереження у педагогічній освіті ХХ ст.); схарактеризовано зміст та обсяг медико-біологічних навчальних дисциплін, методичні підходи, форми і засоби їх викладання; визначено періоди становлення і розвитку медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст.; науково обґрунтовано необхідність впровадження провідних ідей здоров'язбереження видатних освітян та науковців досліджуваного періоду у медико-біологічну підготовку вчителя;

уточнено: структуру медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст.; внесок видатних просвітителів і науковців у наповнення змісту медико-біологічної підготовки студентів у вищій педагогічній освіті;

подальшого розвитку набули: наукові підходи та методи дослідження (історико-системний, аксіологічний, індивідуальний, особистісний, контекстний, персоніфікований) науково-педагогічних здобутків фундаторів педагогічної освіти досліджуваного періоду; висвітлення генези процесів здоров'язбереження в освіті.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні навчального модулю «Розвиток медико-біологічної підготовки студентів у педагогічній освіті другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст.» до інтегрованої навчальної програми «Педагогічна валеологія» для напряму підготовки «Фізичне виховання*», спеціалізації «Здоров'я людини*».

Основні положення обґрунтовані на основі узагальнених результатів дослідження, можуть бути використані для подальших наукових розробок з історії розвитку вітчизняної вищої педагогічної освіти в контексті здоров'язберігаючого компонента, для створення інноваційних навчальних підручників, методичних рекомендацій до навчальних курсів, спецкурсів та спецсеінарів з історії педагогіки, педагогічної творчості, основ здоров'я, соціально-просвітницьких тренінгів.

Результати дослідження **впроваджено** у практику роботи Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка (довідка про впровадження № 16 від 06.03.2014 р.); Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К.Д. Ушинського (довідка про впровадження № 0112/360 від 15.04.2014 р.); Бердянського державного педагогічного університету (довідка про впровадження №63/236701 від 28.10.2010 р.); Харківської державної академії фізичної культури (акт про впровадження від 29.04.2014 р.); Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (довідка про впровадження № 2557 від 29.11.2013 р.); Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка про впровадження № 0710/1047 від 19.05.2014 р.).

Особистий внесок здобувача. У публікації [3] здобувач здійснила системний аналіз організації первинної профілактики в освітньому середовищі інфекційних хвороб, що набули статусу соціальних; [5] – здобувачем висвітлено погляди А.С. Макаренка на проблему здоров'язбереження дітей та молоді; [7] – обґрунтовано поняття «валеологічна готовність» майбутніх учителів до формування у школярів здорового способу життя; [14] – здобувачу належить аналіз та теоретичне обґрунтування актуальності медико-біологічних знань в системі професійної підготовки вчителя; [15] – здобувачем запропоновано методи формування здорового способу життя студентів; [16] – висвітлено погляди видатних педагогів-класиків, щодо важливості медико-біологічних знань для вчителя; [17] – обґрунтовано визначення оптимальних засобів фізичного виховання для забезпечення оздоровчого ефекту дітей молодшого шкільного віку. У дисертації не використовувалися ідеї і розробки, що належать співавторам.

Вірогідність та об'єктивність результатів дослідження забезпечена: теоретико-методологічним обґрунтуванням вихідних позицій; застосуванням комплексу методів відповідно об'єкту, предмету, мети і завдань дослідження на основі сучасних досягнень педагогічної науки і практики; історико-філософським, системним аналізом досліджуваної проблеми; використанням значного обсягу вітчизняних, зарубіжних наукових джерел, архівних документів; позитивними результатами впровадження основних положень дослідження у практику сучасних вищих педагогічних навчальних закладів.

На захист виносяться:

– періодизація медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст., де виокремлено чотири періоди: перший період (1834-1900 рр.), – період становлення та актуалізації медико-біологічної підготовки

студентів у вищих педагогічних навчальних закладах; другий (1901-1917), – антрополого-культурологічний період; третій (1918-1936 рр.), – педологічний період; четвертий (1937-1958 рр.), – період реорганізації медико-біологічної підготовки в системі вищої педагогічної освіти України;

– тенденції розвитку медико-біологічної підготовки учителя у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини XIX ст. – першої половини XX ст., а саме: 1) введення медико-біологічної підготовки студентів в Імператорських університетах і вищих педагогічних навчальних закладах другої половини XIX ст.; 2) становлення та формування її змісту на основі впровадження ідей педагогів-класиків у вітчизняній педагогічній освіті; 3) упровадження раціональної побудови педагогічного процесу в освітніх закладах шляхом використання досвіду педагогічних спостережень за віковим розвитком дітей; 4) розвиток педології як навчальної дисципліни, що інтегрує в собі медико-біологічні, психолого-педагогічні поняття – підґрунтя пропедевтичних знань, необхідних для формування належної професійно-педагогічної підготовки вчителя; 5) розвиток концепцій гуманістичної спрямованості, морального виховання та здоров'язбереження у педагогічній освіті XX ст.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження висвітлювалися на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Розвиток наукової творчості майбутніх вчителів природничих дисциплін» (м. Полтава, 2007, 2010), «Спадщина А.С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності» (м. Полтава, 2008), «Освіта і здоров'я: формування здоров'я дітей та молоді в умовах навчального закладу» (м. Суми, 2008), «Міжкультурні комунікації та толерантність в освіті» (Крим МДЦ «Артек», 2009); «Здорове довкілля - здорова нація» (м. Бердянськ, 2006, 2008, 2010), «Сучасні технології формування особистості фахівця з фізичного виховання, спорту та основ здоров'я» (м. Чернігів, 2008, 2011, 2012); «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (м. Київ, 2013) «Адаптаційні можливості дітей та молоді» (м. Одеса, 2008, 2012, 2014).

Публікації. Результати дисертаційної роботи висвітлено у 17 наукових працях (з них 10 одноосібні), серед яких: 12 публікацій у фахових виданнях України; 1 публікація – у зарубіжному науковому фаховому виданні; 4 публікації апробаційного характеру.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації складає – 306 сторінок (201 сторінок основного тексту). У списку літератури використано 257 джерел, з них 6 – іноземних. Робота містить 16 додатків (на 105 сторінках), 6 таблиць, 7 рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, розкрито концептуальну ідею, теоретико-методологічні основи, джерельну базу, хронологічні межі дослідження, наукову новизну та практичну значущість, особистий внесок здобувача, вірогідність, наукову обґрунтованість, подано відомості про апробацію і впровадження результатів

дослідження, інформацію про наукові публікації, дані про структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі **«Теоретичний аналіз медико-біологічної підготовки студентів у вищих навчальних закладах України в другій половині XIX століття»** здійснено теоретичний аналіз наукових літературних джерел та архівних документів, розкрито передумови введення медико-біологічних дисциплін у підготовку студентів вищих педагогічних навчальних закладів та в систему загальнопедагогічної підготовки Імператорських університетів у другій половині XIX ст.; обґрунтовано витoki ідей здоров'язбереження у працях видатних філософів, освітян і науковців; висвітлено погляди науковців другої половини XIX ст. на розвиток і збереження здоров'я дітей; організацію медико-біологічної підготовки студентів у ВНЗ України в 1834-1900 рр. Встановлено, що визначальними стали гуманістичні ідеї та досвід розвитку вищої педагогічної освіти упродовж останніх двох століть. Розкрито теоретичні положення здоров'язбереження дітей, сформовані в процесі історичного розвитку, які стали основоположними у змісті медико-біологічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Досліджено генезу теоретичного підґрунтя медико-біологічної підготовки студентів, що визначає ефективність психолого-педагогічного впливу вчителя на індивідуальне здоров'я дітей та молоді.

На основі здійсненого системного аналізу архівних документів та наукових джерел встановлено, що в Україні середини XVIII ст. – на початку XIX ст. склалися соціально-економічні умови (прискорений розвиток промислового виробництва; потреба у кваліфікованій робочій силі; розвиток природничих наук і медицини; поряд з прогресивними змінами висока дитяча та юнацька смертність; висока статистика захворюваності з домінуванням інфекційних хвороб, їх поширення у зв'язку із занедбаністю гігієнічного виховання), суспільно-політичні тенденції, що призвели до потреби збільшення кількості вчителів, які мали б відповідну підготовку. Вищезазначені процеси загострили проблему створення освітніх закладів. Заснування Імператорських університетів та створення Університетських Статутів стало визначною віхою у розвитку вищої освіти того часу. Другу половину XIX ст. у вищій педагогічній освіті можна схарактеризувати як період обґрунтування необхідності введення медико-біологічних дисциплін у підготовку студентів вищих педагогічних навчальних закладів на основі цілісного підходу до розвитку дитини, перших спроб систематизації й узагальнення накопичених знань про віковий розвиток дитини з позицій організації системи освіти. Впродовж 1870-1890 рр. в університетській освіті відбуваються якісні зміни у формуванні її змісту і структури: з 1870 р. «Анатомія людини» увійшла до основних предметів, з 1878 р. впровадження нових медико-біологічних дисциплін – «Фізіологія», «Здоров'я і хвороба», «Гігієна». Зміст профілактичної здоров'язберігаючої складової підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах другої половини XIX ст. формувався на основі поглядів збереження здоров'я дітей видатних науковців-медиків і педагогів, освітян, просвітителів та суспільних діячів: Г. Вальтера, С. Гогоцького, І. Данилевського, І. Карбулицького, Д. Коренця, М. Пирогова, О. Поповича, С. Русової, І. Сікорського, С. Сірополка, С. Смаль-Стоцького,

О. Шклярєвського, К. Ушинського, науковий доробок і суспільна діяльність яких також сприяли впровадженню дидактичних принципів та ідей Я. Коменського, І. Песталоцці, гуманізації у розвитку вітчизняної педагогічної освіти. Так, М. Пирогов сприяв введенню у підготовку студентів педагогічних факультетів Імператорських університетів основ долікарняної допомоги, анатомії, вікової фізіології, шкільної гігієни. Для реалізації нового підходу до вивчення розвитку дитини К. Ушинський, започаткував теорію морального виховання, на основі синтезу наукових знань про розвиток дитини, опублікував наукові праці «Людина як предмет виховання», «Досвід педагогічної антропології», у яких акцентував увагу на взаємозв'язку між педагогікою та науками, які забезпечують цілісне пізнання людини. Зміст медико-біологічної підготовки ґрунтується на гуманістичних ідеях педагогів-класиків, які здійснювали перші спроби дослідження і аналізу педагогічного досвіду вивчення вікового фізичного та розумового розвитку дитини, що стали підґрунтям раціональної побудови педагогічного процесу в освітніх закладах. Культурологічний контекст розуміння розвитку людини дав підґрунтя для цілісного формування фізичного, психічного, духовного та розумового здоров'я, як загальнокультурний феномен, що забезпечує взаємовизначення та взаємовплив всіх його складових.

У другому розділі **«Розвиток медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України в першій половині ХХ століття»** представлено результати аналізу наукових джерел та архівних документів, у яких висвітлено формування змісту і структури медико-біологічної підготовки студентів, виявлено тенденції її розвитку у вищій педагогічній освіті першої половини ХХ ст. Досліджено медико-біологічну підготовку вчителя в університетській освіті у дореволюційний період, в педагогічних інститутах радянського часу, педологію як інтегровану навчальну дисципліну в системі психолого-педагогічних і медико-біологічних наук у педагогічній освіті України 1918-1936 рр.

У розділі висвітлено інтегрований процес становлення і розвитку загальнопедагогічної та медико-біологічної підготовки вчителя, закономірні, послідовні зміни у їх структурі і змісті, відповідно до певних історичних етапів, що характеризуються професійно-педагогічною спрямованістю та необхідністю поетапного удосконалення медико-біологічної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах. Схарактеризовано тенденції викладання медико-біологічних дисциплін, які були сформовані вченими медиками і педагогами на межі ХІХ-ХХ ст.; роль медико-біологічної підготовки у вищих педагогічних навчальних закладах, зокрема у Фребелівському педагогічному інституті. Встановлено, що обов'язковими медико-біологічними навчальними дисциплінами стали «Анатомія, фізіологія дитячого організму», «Вчення про фізичний розвиток дитини», «Гігієна дитячого віку». Поступово педагогічні навчальні дисципліни були об'єднані у загально педагогічні блоки, що також включали окремі медико-біологічні дисципліни. Так, загальнопедагогічні блоки поєднували: педагогічну психологію, історію педагогічних учень, а також вчення про фізичний розвиток людини; блок дошкільного виховання з обов'язковим

вивченням анатомо-фізіологічних особливостей дитячого організму, гігієни дитячого віку.

На початку ХХ століття до загально педагогічного блоку увійшла навчальна дисципліна педологія, що інтегрувала в собі медико-біологічні, психологічні поняття, надала підґрунтя пропедевтичних знань, необхідних для формування належної професійно-педагогічної підготовки вчителя. Педагогічні ідеї видатних просвітителів, педагогів і науковців періоду другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст.: С. Ананьїна, В. Бехтерева, П. Блонського, В. Виготського, В. Вернадського, Б. Грінченка, О. Залужного, Г. Костюка, Я. Мамонтова, І. Мечникова, О. Нечаєва, І. Павлова, П. Петровського, М. Румянцева, І. Сечєнова, І. Сікорського, І. Соколянського, А. Черняхівського, Я. Чепіги, С. Шацького, та зарубіжних вчених: А. Біне, Я. Корчака, Е. Меймана, К. Нарлі, С. Релі, Г. Спенсера, С. Холла та ін. стали визначальними для гуманістичної спрямованості та здоров'язбереження у педагогічній освіті ХХ ст. Так, І. Сікорський перший у світовій науці почав застосовувати експеримент у вивченні дитячої психології («Душа дитини», 1901 р.), досліджував психологічні аспекти схильності до суїцидів, обґрунтовував їх першопричини, як недоліки формуючого дитячу психологію виховного впливу. С. Шацьким були розроблені методи педагогічного дослідження, обґрунтовано соціально-педагогічний експеримент, опитування, спостереження. Настанови видатних педагогів ХХ ст.: Я. Корчака, А. Макаренка, В. Сухомлинського щодо пріоритетності медико-біологічної підготовки вчителя у формуванні його професійних якостей, надавали особливої уваги формуванню здоров'я підростаючого покоління. Піклуючись про забезпечення та створення здоров'язберігаючого освітнього середовища А. Макаренко запропонував перелік якостей і навичок, якими мала б володіти молода людина для збереження індивідуального здоров'я.

Теоретично обґрунтовано періодизацію становлення та розвитку медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст. (рис. 1.). Зокрема, виокремлено чотири періоди розвитку медико-біологічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів відповідно до хронології подій, організаційної структури та змісту, провідних ідей видатних освітян, вчених – педагогів і медиків:

перший період (1834-1900 рр.), *період становлення* – формування передумов становлення медико-біологічної підготовки у вищій педагогічній освіті, яка пов'язувалась із розвитком університетської освіти, де Імператорські університети стали визначною віхою у розвитку державної системи освіти;

другий період (1901-1917 рр.), *антрополого-культурологічний період* – введення проблем здоров'я особистості та процесів здоров'язбереження в контекст медико-біологічної підготовки в системі вищої педагогічної освіти та порушення соціально-гігієнічних аспектів у розвитку шкільництва на теренах сучасної України;

третій період (1918-1936 рр.), *педологічний період* – процеси здоров'язбереження дітей реалізуються в руслі педологічних і гігієнічних підходів у педагогічній освіті;

четвертий період (1937-1958 рр.), період реорганізації системи освіти – акцентується увага на вирішенні проблем здоров'язбереження в шкільній освіті, збереженні індивідуального здоров'я на державному рівні; здоров'я громадянина визначається як фактор укріплення міцності держави, на який спрямована реорганізація системи радянської освіти.

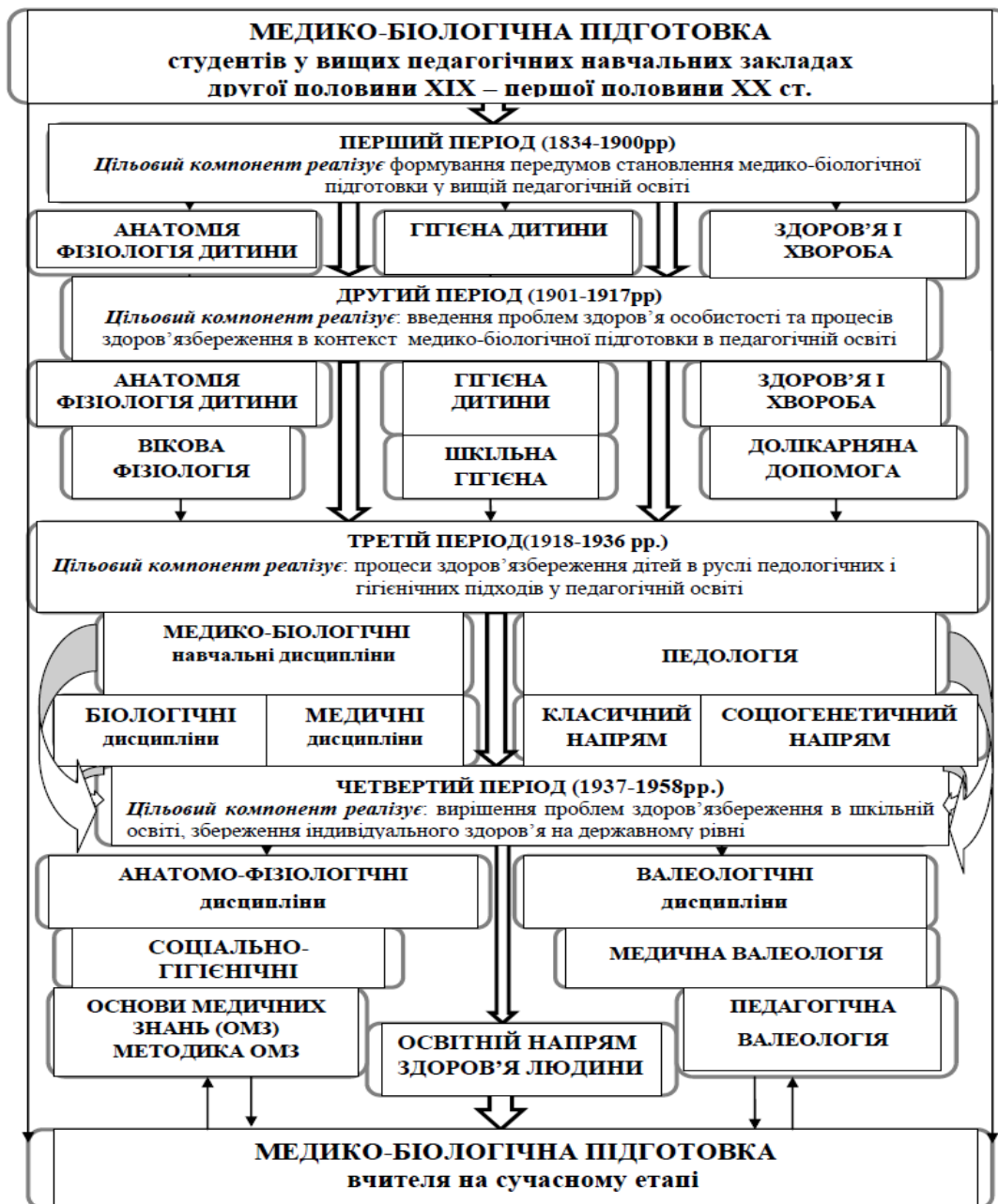

Рис. 1. Становлення та розвиток медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Визначена періодизація охоплює становлення та розвиток медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини XIX ст. – першої половини XX ст., також відображає трансформацію її структури і змісту у вищій педагогічній освіті України XX ст.

У третьому розділі «Реалізація історичного досвіду медико-біологічної підготовки студентів у практичній діяльності сучасних вищих педагогічних

навчальних закладів» здійснено порівняльний аналіз медико-біологічної підготовки студентів у сучасних вищих педагогічних навчальних закладах, визначено здоров'язберігаючу складову медико-біологічної підготовки сучасного вчителя в період розбудови української незалежної державності, використання педагогічного досвіду та ідей здоров'язбереження у викладанні медико-біологічних і валеологічних навчальних дисциплін.

Висвітлено вплив нових напрямів розвитку медицини – радіаційної, кібернетичної, космічної, кардіології, генетики, психофізіології, психогенетики та ін. інноваційних напрямів та засобів дослідження здоров'я людини, рекреаційної медицини, геронтології (М. Амосов, О. Богомолець, М. Стражеско, Ф. Яновский та ін.), що наповнюють зміст медико-біологічної підготовки сучасного вчителя, у якому чільне місце для індивідуального здоров'язбереження має науковий доробок М. Амосова. Утвердження здорового способу життя підростаючого покоління, введення профілактичного оздоровлення в масову практику освітніх закладів є основоположними принципами гуманізації і здоров'язбереження в освіті ХХІ ст. Доведено, що використання історико-педагогічного досвіду здоров'язбереження в освіті поглиблює системне вивчення майбутніми педагогами медико-біологічних та валеологічних навчальних дисциплін.

За результатами дослідження провідних ідей здоров'язбереження у науково-педагогічній спадщині українських просвітителів другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст., розроблено і впроваджено у підготовку студентів вищих педагогічних навчальних закладів навчальний модуль «Розвиток медико-біологічної підготовки студентів у педагогічній освіті другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст.». Впровадження навчального модулю у контексті інтегрованої навчальної програми «Педагогічна валеологія» надає студентам знання про історичний розвиток здоров'язбереження дітей; педологію як інтегровану навчальну дисципліну в системі психолого-педагогічних і медико-біологічних наук; розкриває методологію наукових досліджень вікового розвитку школярів та науковий доробок вітчизняних і зарубіжних вчених ХІХ ст. – ХХ ст. Розроблено навчально-методичне забезпечення: навчальну програму модулю, опорні конспекти лекцій, методичні рекомендації до виконання практичних та індивідуальних творчих завдань. За результатами анкетування студентів, встановлено, що використання педагогічного досвіду та реалізація ідей здоров'язбереження у викладанні медико-біологічних і валеологічних навчальних дисциплін сприяють формуванню професійної мотивації майбутніх вчителів та їх готовності до здоров'язберігаючої педагогічної діяльності.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів дисертаційного дослідження стало підґрунтям для висновків:

1. На основі теоретичного аналізу архівних та наукових джерел, педагогічного досвіду підготовки студентів у теорії та практиці вищих педагогічних навчальних закладів України досліджуваного періоду визначено особливості введення медико-біологічних навчальних дисциплін у підготовку студентів у вищих педагогічних навчальних закладах та в Імператорських

університетах, становлення та розвитку, формування її змісту. Визначено історико-філософське обґрунтування здоров'язбереження у педагогічній освіті, що стало підґрунтям для раціональної побудови дидактичного процесу в освітніх закладах відповідно до вікового розвитку дітей.

Прогресивними ідеями розвитку медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах досліджуваного періоду є: 1) ідея єдності медичного та педагогічного впливу на особистість - системне вивчення анатомії, фізіології і гігієни дитини в Імператорських університетах та у вищих педагогічних навчальних закладах; 2) гуманістичне та оздоровче спрямування вищої педагогічної освіти для удосконалення професійної підготовки учителя, а також освітньо-виховного процесу у навчальних закладах; 3) ідея санітарно-гігієнічної просвіти населення - проведення профілактичних заходів у навчальних закладах та профілактично-санологічної просвіти населення в боротьбі з поширенням дитячих інфекцій та дитячої смертності; 4) удосконалення організації шкільництва в Україні з метою подолання масової безграмотності населення та профілактично-гігієнічної занедбаності і захворюваності дітей, удосконалення умов праці вчителя; 5) системні дослідження і вивчення закономірностей фізичного і розумового розвитку дітей дошкільного і шкільного віку, своєчасна психолого-педагогічна корекція, профілактика виховної занедбаності та недбалого ставлення до соціалізації дитини; 6) ідеї морального та нового гуманістичного виховання; 7) новаторські ідеї колективного і трудового виховання, оздоровчого впливу раціонального поєднання праці, відпочинку, фізичного і розумового розвитку, самостереження за індивідуальним здоров'ям, здійснення лікарсько-педагогічного контролю. Наукові погляди та ідеї вчених, медиків і педагогів ХІХ ст. щодо необхідності медико-біологічної підготовки вчителя знайшли своє відображення у змісті й організаційній структурі педагогічної освіти першої половини ХХ ст. Встановлено організаційну структуру і зміст медико-біологічної підготовки студентів у системі університетської освіти в антрополого-культурологічний період розвитку медико-біологічної підготовки студентів у педагогічній освіті ХХ ст. Ідеї здоров'язбереження та практичний досвід науковців-просвітителів підтверджують актуальність і необхідність медико-біологічної складової професійної підготовки сучасного вчителя.

2. Обґрунтовано провідні тенденції розвитку медико-біологічної підготовки студентів у вищій педагогічній освіті другої половини ХІХ ст.– першої половини ХХ ст.: 1) введення медико-біологічної підготовки студентів в Імператорських університетах і вищих педагогічних навчальних закладах другої половини ХІХ ст. як необхідної складової підготовки вчителя; 2) становлення медико-біологічної підготовки студентів та формування її змісту на основі впровадження ідей педагогів-класиків у вітчизняній педагогічній освіті, здійснення перших спроб дослідження й аналізу педагогічного досвіду вивчення вікового, фізичного та інтелектуального розвитку дитини; 3) упровадження раціональної побудови педагогічного процесу в освітніх закладах шляхом використання досвіду педагогічних спостережень за віковим розвитком дітей як основу для створення соціально-гігієнічних умов розвитку шкільництва;

4) розвиток педології як навчальної дисципліни, що інтегрує в собі медико-біологічні, психолого-педагогічні поняття – підґрунтя пропедевтичних знань, необхідних для формування належної професійно-педагогічної підготовки вчителя; 5) розвиток концепцій гуманістичної спрямованості, морального виховання та здоров'язбереження у педагогічній освіті ХХ ст. Встановлено, що у 20-х роках ХХ ст. у вищих педагогічних навчальних закладах структура медико-біологічної підготовки об'єднувала навчальні дисципліни: «Анатомія людини», «Шкільна гігієна», «Надання першої медичної допомоги», «Теорія дошкільного виховання», «Вчення про фізичний розвиток», «Гігієна дитячого віку»; педагогічну практику з педології та шкільної гігієни. На початку 30-х років створено кафедри шкільної гігієни, анатомії і фізіології, педології, педолого-педагогічні кабінети, що забезпечували медико-біологічну підготовку у вищих педагогічних навчальних закладах. Змістовно-цільовий компонент медико-біологічної підготовки студентів у педагогічних технікумах та Інститутах народної освіти спрямований на вивчення соціально-гігієнічних, фізіологічних та психологічних факторів вікового розвитку дітей у змісті навчальних дисциплін: «Анатомія і фізіологія дитини», «Основи лікарської педагогіки», «Рефлексологія», «Соціальна педологія», «Шкільна гігієна», «Основи дошкільного виховання», «Гігієна дитячого віку і догляд за дітьми з дня народження», «Педагогічна психологія», «Педіатрія та педагогічна гігієна».

3. Теоретично обґрунтовано періодизацію медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст. відповідно до хронології подій, організаційної структури та змісту, прогресивних ідей науковців досліджуваного періоду. Виокремлено чотири періоди розвитку медико-біологічної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів: *перший період* (1834-1900 рр.) – становлення, формування передумов введення медико-біологічної підготовки у вищій педагогічній освіті, пов'язаної із розвитком університетської освіти, де Імператорські університети стали визначною віхою у розвитку державної системи освіти; *другий період* (1901-1917 рр.), *антрополого-культурологічний* – наповнення змісту медико-біологічної підготовки в системі вищої педагогічної освіти психолого-педагогічними, біологічними і медичними аспектами вікового розвитку дітей та вирішення проблем охорони здоров'я школярів, процесів здоров'язбереження в освіті та порушення соціально-гігієнічних основ розвитку шкільництва на територіях сучасної України; *третій період* (1918-1936 рр.), *педологічний* – процеси здоров'язбереження дітей реалізуються в руслі педологічних і гігієнічних підходів у педагогічній освіті; *четвертий період* (1937-1958 рр.), *період реорганізації системи освіти* - акцентується увага на вирішенні проблем здоров'язбереження в шкільній освіті, збереження індивідуального здоров'я на державному рівні; здоров'я громадянина визначається як фактор укріплення міцності держави, на який спрямована реорганізація системи освіти. Визначена періодизація висвітлює становлення та розвиток медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України. Значущість медико-біологічної складової підготовки вчителя для формування здорового підростаючого покоління

переконливо доведена системою нового виховання А. Макаренка, В. Сухомлинського.

4. Визначено шляхи використання історико-педагогічного досвіду медико-біологічної складової та ідей здоров'язбереження у професійній підготовці сучасного вчителя. Провідні ідеї здоров'язбереження у науково-педагогічній спадщині українських просвітителів та досвід медико-біологічної підготовки студентів другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст. впроваджено у навчальний модуль «Розвиток медико-біологічної підготовки студентів у педагогічній освіті другої половини ХІХ ст. – першої половини ХХ ст.», що реалізує їх зміст у контексті інтегрованої навчальної програми «Педагогічна валеологія» і надає студентам знання про історичний розвиток та значення медико-біологічної складової у професійній підготовці вчителя; педологію як інтегровану навчальну дисципліну про здоров'язбереження у педагогічній освіті, методологію наукових досліджень вікового розвитку дітей.

Здійснене дисертаційне дослідження не вичерпує вирішення всіх аспектів проблеми розвитку здоров'язбереження в педагогічній освіті. До подальших напрямів досліджень слід віднести: дослідження педагогічних умов впровадження вивчення педагогічного досвіду медико-біологічної підготовки студентів у вищих педагогічних навчальних закладах, удосконалення інваріантної складової професійної підготовки вчителя при введенні спеціалізації «Здоров'я людини*» у напрям підготовки 0101 «Педагогічна освіта» відповідно до суспільної зумовленості майбутніх вчителів, - подальше удосконалення медико-біологічної підготовки в системі післядипломної педагогічної освіти для успішної реалізації Концепції неперервної педагогічної освіти в Україні.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Кійко Т.Б. Тенденції розвитку сучасної освіти / Т.Б. Кійко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія : педагогічні науки : – Чернігів : ЧДПУ, 2005. – № 28. – С. 43–47.

2. Кійко Т.Б. Аналіз нових підходів до удосконалення системи валеологічної підготовки вчителя фізичної культури / Т.Б. Кійко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки : – Чернігів : ЧДПУ, 2006. – № 35. – С. 228–231.

3. Кійко Т.Б. Аналіз обізнаності дітей та молоді з проблем ВІЛ/СНІДу та шляхи мотивації здорового способу життя / Т.Б. Кійко, Г.Ю. Куртова // Проблеми освіти : науково-методичний збірник / кол. Авт. – К. : Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, 2006. – Випуск. 48. – С. 217–221.

4. Кійко Т.Б. Соціально-педагогічні аспекти становлення дисциплін медико-біологічного циклу у вищих навчальних закладах дорядянського періоду / Т.Б. Кійко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія : Педагогічні науки : – Чернігів : ЧДПУ, 2008. – № 50. – С. 78–80.

5. Кійко Т.Б. Оздоровчий напрям освіти в педагогічній спадщині А.С. Макаренка / Т.Б. Кійко, С.В. Страшко // Витоки педагогічної майстерності.

Збірник наукових праць ПДПУ ім. В.Г. Короленка. – Випуск 5. – Полтава : 2008. – Серія «Педагогічні науки». – С. 61–65.

6. Кійко Т.Б. Тенденції розвитку Радянської педології як науки кінця XIX початку XX ст. / Т.Б. Кійко // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія : педагогічні науки : Фізичне виховання та спорт : Збірник у 2-х т. – Чернігів : ЧДПУ, 2008. – № 55. – Т. 1. – С. 39–42.

7. Кійко Т.Б. Обґрунтування сутності поняття валеологічної «готовності» студентів / Кійко Т.Б., Донець І.О., Дейкун М.П., Куртова Г.Ю., Міненко А.О. // Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Серія : педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт : – Чернігів : ЧДПУ, 2009. – № 69. – С. 72–77.

8. Кійко Т.Б. Аналіз історичних шляхів формування та розвитку індивідуального здоров'я людини / Т. Б. Кійко // Збірн. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки). – Бердянськ : БДПУ, 2011. – № 1. – С. 144 – 148.

9. Кійко Т.Б. Фізичне здоров'я як основа формування психічного та духовного здоров'я у працях видатних педагогів минулого / Т.Б. Кійко // Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка. Вип. 86. Т. 1. / ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка; гол. ред. Носко М.О. – Чернігів : ЧНПУ, 2011. – С. 428–431.

10. Кійко Т.Б. Експериментальне дослідження впровадження історіософської складової розвитку здоров'язбереження в педагогічній освіті в системі професійної підготовки майбутніх учителів / Т.Б. Кійко // Інформаційні технології і засоби навчання. Вип 2, 2013. Інститут інформаційних технологій і засобів навчання АПН України, Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України. Електронне фахове наукометричне видання НАПН України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://umo.edu.ua/katalog/850-elektronne-naukove-fahove-vydannja-qteorija-ta-metodyka-upravlinnja-osvitojuq-vypusk-11-2013>. – назва з екрану.

11. Кійко Т.Б. Методичні основи моніторингу формування професійної мотивації майбутніх учителів до здоров'язберігаючої педагогічної діяльності / Т.Б. Кійко // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди» – Додаток 1 до вип. 31, Том II (44) : Тематичний випуск «Вища освіта України в контексті інтеграції до європейського освітнього простору». – К. : Гнозис, 2013. – С. 421–428.

12. Кійко Т.Б. Здоров'язберігаюча складова медико-біологічної підготовки сучасного вчителя / Т.Б. Кійко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія. : Педагогіка і психологія. – Зб. статей : – Ялта : РВВ КГУ, 2014. – Вип. 42. – Ч. 4. – С. 162 –168.

13. Kyuko Tatyana. Aktuální otázky v oblasti vzdělávání učitelů ve sféře uschování zdravé pedagogické činnosti / Tatyana Kyuko // Modern Science–Moderní věda. – Praha. –České Republika, Nemoros. –2014. – № 3. – P. 167– 174.

Праці апробаційного характеру

14. Кійко Т.Б. До питання про актуальність медико-біологічних знань в системі професійної підготовки майбутнього вчителя / Т. Б.Кійко, А.О. Міненко // Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Розвиток наукової творчості майбутніх вчителів природничих дисциплін». За ред. М.В. Гриньової. – Полтава : Астроя, 2007. – С. 183–184.

15. Кійко Т.Б. Актуальні питання освіти в галузі здоров'я / І.О. Донець, Т.Б. Кійко, Г.Ю. Куртова, А.О. Міненко // Освіта і здоров'я : формування здоров'я дітей, підлітків та молоді в умовах навчального закладу : Матеріали II Всеукр. наук-практ. конф. з міжнар. участю. – Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2008. – С. 221–226.

16. Кійко Т.Б. Погляди великих педагогів минулого на здоров'я осередка навчально-виховних закладів / Т.Б. Кійко, А.О. Міненко, О.В. Савонова // Адаптаційні можливості дітей та молоді : Матеріали VII (IX) міжнар. наук-практ. конф. За ред. Босенка А.І. – Одеса : ПДПУ ім. К.Д. Ушинського, 2008. – С. 209–211.

17. Актуальні питання оздоровчої фізичної культури у молодшому шкільному віці / Донець І.О., Гальонько Л.П. Кійко Т.Б., Міненко А.О. // Актуальні питання фізіології, патології та організації медичного забезпечення дітей шкільного віку та підлітків : Матеріали наук-практ. конф. з міжнар. участю м. Харків, 24-25 жовтня 2013 – С. 86–88.

АНОТАЦІЇ

Кійко Т.Б.: Медико-біологічна підготовка студентів у вищих педагогічних навчальних закладах України другої половини XIX ст. – першої половини XX ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2015.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми медико-біологічної підготовки вчителя в теорії та практиці вищих педагогічних навчальних закладів України періоду другої половини XIX ст. – першої половини XX ст.

У дисертації висвітлено теоретичний аналіз наукових джерел, архівних документів та педагогічного досвіду медико-біологічної підготовки студентів в теорії та практиці вищих педагогічних навчальних закладів України другої половини XIX ст. - першої половини XX ст., досліджено передумови її становлення та розвитку, розкрито наукове обґрунтування змісту і структури наукового доробку видатних освітян і науковців: П. Блонського, В. Виготського, І. Данилевського, І. Карбулицького, Д. Коренця, М. Новикова, М. Пирогова, С. Русової, І. Сікорського, С. Смаль-Стоцького, К. Ушинського, наукова, освітня і суспільна діяльність яких також сприяли гуманізації та розвитку здоров'язбереження вітчизняної педагогічної освіти. Їх послідовниками стали видатні педагоги – основоположники системи нового виховання: Я. Корчак, Н. Крупська, А. Макаренко, В. Сухомлинський, які вказували на пріоритетність

медико-біологічної підготовки вчителя та необхідність особливої уваги до здоров'я учнів у процесі навчання і виховання. Визначено творче використання ідей та досвіду медико-біологічної підготовки студентів досліджуваного періоду, їх впровадження в практику викладання медико-біологічних навчальних дисциплін у сучасних вищих педагогічних навчальних закладах для удосконалення професійної підготовки вчителя, а також введення профілактичного оздоровлення в практику освітніх закладів, що є основоположним принципом гуманізації і здоров'язбереження освіти XXI століття.

Ключові слова: педагогічна освіта, професійна підготовка, медико-біологічна підготовка, професійна мотивація, професійна компетентність, здоров'язберігаюча педагогічна діяльність.

Кийко Т.Б.: Медико-биологическая подготовка студентов в высших педагогических учебных заведениях Украины второй половины XIX ст. - первой половины XX ст. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 - теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2015.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы медико-биологической подготовки учителя в теории и практике высших педагогических учебных заведений Украины периода второй половины XIX ст. - первой половины XX ст.

В диссертации отражен теоретический анализ научных источников, архивных документов и педагогического опыта подготовки учителя в теории и практике высших педагогических учебных заведений Украины второй половины XIX века и первой половины XX века, исследованы предпосылки ее становления и развития, раскрыто научное обоснование ее содержания и структуры, научный вклад выдающихся ученых и просветителей: П. Блонского, В. Выготского, І. Данилевського, І. Карбулицького, Д. Коренця, М. Новикова, Н. Пирогова, С. Руссовой, І. Сикорского, С. Смаль-Стоцького, К. Ушинского, научная, образовательная и общественная деятельность которых также способствовали гуманизации и развитию здоровьесбережения в отечественном педагогическом образовании. Их последователями стали выдающиеся педагоги-основоположники системы нового воспитания: Я. Корчак, Н. Крупская, А. Макаренко, В. Сухомлинский, которые указывали на приоритетность медико-биологического образования учителя и необходимость особенного внимания к здоровью учеников в процессе обучения и воспитания. Определено творческое использование идей и опыта медико-биологической подготовки студентов исследуемого периода, их внедрение в практику преподавания медико-биологических дисциплин в современных высших педагогических учебных заведениях для усовершенствования профессиональной подготовки учителя, а также введение профилактического оздоровления в практику образовательных учреждений являющиеся основополагающим принципом гуманизации и здоровьесбережения в образовании XXI века.

Ключевые слова: педагогическое образование, профессиональная подготовка, медико-биологическая подготовка, профессиональная мотивация, профессиональная компетентность, здоровьесберегающая педагогическая деятельность.

Kiyko T.B.: Medical-biological preparation of students in higher pedagogical educational establishments of Ukraine of the second half of item XIX – the first half of XX century. - Manuscript.

The dissertation on the obtaining of scientific degree of Candidate of Pedagogical Science by specialty 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – National pedagogical university of the name of M.P. Dragomanov. – Kiev, 2015.

The dissertation is a theoretical and experimental research of the problem of medical and biological preparation of teacher in history and practice of higher pedagogical educational establishments of Ukraine of period of the second half of item XIX – the first half of XX century.

In dissertation the theoretical analysis of scientific sources and pedagogical experience of preparation of teacher is reflected in history and practice of higher pedagogical educational establishments of Ukraine of the second half of XIX of century and first half of XX of century, pre-conditions of becoming of health care are investigational in pedagogical formation of the investigated period, introduction of educational disciplines of medical and biological cycle in professional preparation of teacher of the investigated period and in a period, her becoming in emperor's universities, the scientific ground of maintenance of formation of health aspiration is exposed in labors of prominent scientists. Investigated period of it is described as first stage that determines the sources of health care constituent in pedagogical education (end of XIX, beginning of XX of century), historiophilosophical ground of becoming and development of health care in pedagogical education.

It is set that sources and genesis of prophylactic health care constituent of professional preparation of teachers in an investigated period are founded by prominent scientists - physicians and teachers, teachers, enlighteners and publicmen: P. Blonsky, V. Vigocky, J. Danilevsky, N. Novicov, I. Carbulicky, D. Korenec, N. Pirogov, S. Russova, I. Sicorsky, S. Smal-Stocky, K. Ushinsky, scientific work and public activity of that also humanizing promoted in development of home pedagogical education. Followers in development of humanizing of pedagogical education prominent teachers - founders of the system of new education became on soil of health care: Ja. Korthak, N. Krupskaya, A. Macarenko, B. Suchomlinsky, what specified on priority of medical-biological education of teacher and necessity of the special attention to the health of students in the process of studies and education of rising generation.

On the basis of realizable comparative analysis of medical-biological and valeological educational disciplines in professional preparation of teachers of the investigated period periodicity is set and the stages of becoming of pedology are distinguished, her historiophilosophical development and value in pedagogical education, a structure is worked out educational to the module "Development of medical and biomedical training of students in teacher education period - the second

half of the XIX - first half of the XX century", that can be inculcated as independent, or to be part educational to the module of valeological disciplines in system of professional preparation of future teachers and exposes the historiophilosophical constituent of development of health care in the system of home pedagogical formation of the investigated period. Leading tendencies are certain, ideas and organization of medical-biological preparation of teacher in the modern terms of reformation of the national system education and introduction of ideas and experience of medical-biological preparation of the investigated period is carried out in practice of modern higher pedagogical educational establishments for the improvement of health care constituent of professional preparation of teacher in the period of development of the Ukrainian state system.

The creative use of ideas and experience of medical-biological preparation of students of the investigated period is certain, their introduction in practice of modern higher pedagogical educational establishments for the improvement of professional preparation of teacher.

Keywords: pedagogical education, professional preparation, medical and biological preparation, professional motivation, professional competence, health care pedagogical activity.